UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Egyoldalú nyelvészeti fejtegetés helyett komplex módszer a magyar östörténet és a magyarság közép-ázsiai eredetének kutatásában

Marácz, L.

Publication date
2018
Document Version
Final published version
Published in
Kelet kapuja

Link to publication

Citation for published version (APA):
Marácz, L. (2018). Egyoldalú nyelvészeti fejtegetés helyett komplex módszer a magyar östörténet és a magyarság közép-ázsiai eredetének kutatásában. *Kelet kapuja*, *2*(3 (5)), 80-95.

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:17 Nov 2026

UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Egyoldalú nyelvészeti fejtegetés helyett komplex módszer a magyar östörténet és a magyarság közép-ázsiai eredetének kutatásában

Marácz, L.K.

Published in:
Kelet kapuja

Link to publication

Citation for published version (APA):
Marácz, L. K. (2018). Egyoldalú nyelvészeti fejtegetés helyett komplex módszer a magyar östörténet és a magyarság közép-ázsiai eredetének kutatásában. Kelet kapuja, 2(3), 80.

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (http://dare.uva.nl)

Download date: 19 Jul 2019

Kelet Kapuja

történelmi folyóirat

Megjelenik negyedévente
II. évfolyam 3. (5.) szám (2018. július – szeptember)

SZERKESZTŐSÉG

Főszerkesztő:	dr. Obrusánszky Borbála
Szerkesztő bizottság:	dr. Aradi Éva Benkő Mihály dr. Czeglédi Katalin dr. Darkó Jenő Harangozó Imre Sántha Attila
Kiadó:	Tortoma Kiadó (Barót) Kún Kocsárd Egyesület (Sepsiszentgyörgy)
Felelős kiadó:	Demeter László
Borítóterv:	Kolumbán Hanna
Műszaki szerkesztő:	Mihály József
Korrektor:	Kisgergely József

A borítón felhasználtuk Harangozó Imre fényképeit.

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: RO-525100 Barót, Szabadság tér 19., Kovászna megye
E-mail: keletkapujaszerk@gmail.com

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Lapszámonként: 850 forint + postaköltség (Magyarország)
12,5 lej + postaköltség (Románia)
Más országba: 4 euró + postaköltségért fizethet elő.
A postaköltséget tartalmazó árért kérjük, forduljon hozzánk a

keletkapujaszerk@gmail.com

címen.
Magyarországon előfizethető a Heraldika Kiadónál (heraldikakiado.bt@chello.hu).

Számlaszámok:
Asociația Kún Kocsárd Egyesület
Bankszámla:
HUF: RO03 CECE CV02 S4HU F036 8357
RON: RO79 CECE CV02 30RO N035 7498
CECBANK
Swift kód: **CECE RO BU**
Közlemény: Kelet Kapuja

Lapunk beszerezhető a www.erdelyikonyv.hu webáruházból,
továbbá megvásárolható Budapesten a Heraldika Kiadó székhelyén (www.heraldikakiado.hu),
az Anima Könyvesboltokban és más ismert könyesboltokban.
Háromszéken terjeszti a H-Press lapterjesztő, Baróton kapható a Tortoma Könyvesboltban.

ISSN 2559 - 4192
ISSN-L 2559 - 4192

TARTALOMJEGYZÉK

MARÁCZ LÁSZLÓ

EGYOLDALÚ NYELVÉSZETI FEJTEGETÉS HELYETT KOMPLEX MÓDSZER A MAGYAR ŐSTÖRTÉNET ÉS A MAGYARSÁG KÖZÉP-ÁZSIAI EREDETÉNEK KUTATÁSÁBAN

A finnugor elmélet nyelvészeti szempontból komoly hibáktól szenved. Gondoljuk át a következő kérdéseket azért, hogy röviden összegezzük a bírálatokat.

Először a finnugor kutatásnak Hunfalvy Pál (Hunsdorfer) és Josef Budenz leszűkített - az ugor-török háború alatt szentesített - elmélete az érvelés logikailag helytelen módszerétől, a körkörös okfejtéstől szenved. A finnugor módszertan belefut a *circulus vitiosis*-be. Feltételezték, hogy a magyarnak egy szótári tétele csak akkor tartozik az eredeti finnugor nyelv alapszókészletéhez, ha - és csak – megjelenik az úgynevezett finnugor nyelvekben. De honnan tudja valaki, hogy milyen egy finnugor nyelv? A szabványos válasz e kérdésre az, hogy ez nyilvánvaló, mert a magyar a finnugor nyelvekkel közös szótári tételekkel rendelkezik. Hiányzik a meghatározó, függetlenül indokolt érvelés, hogy mi számít a magyarban az alapszókészlet egy tételének.

Másodszor, a finnugor kutatást az úgynevezett leszűkített módszerrel jellemezték, ahogy Szabédi László világosan kimutatta. Szabédi szerint a módszer, amelyik csak az úgynevezett finnugor nyelveket foglalja bele a genetikai kutatás tárgykörébe, kizárja a lehetséges rokonnyelveket a kutatásból. Ez indokolatlan. Különösen indokolatlan az altáji nyelveket kizárni a magyar nyelvvel kapcsolatos genetikai nyelvi kutatásból, főleg a törököt és a mongolt. Az uráli/finnugor szülőnyelv alapszókészletének úgynevezett rekonstruált rokonszavai igen gyakran rendelkeznek szabályszerű hasonmásokkal az altáji nyelvekben is.

Harmadszor, a német történeti-összehasonlító iskola által kifejlesztett családfa modellt, mint az uráli/finnugor kutatás modelljét fogadták el. Ez a modell egybenövések helyett szétágazásokkal dolgozik. Bizonyított, hogy annak következtében, hogy két, genetikailag rokon nyelv a szétválás után külön fejlődött, a rokonszavak hangtani alakja és jelentése nem szükségszerűen azonos. Ennek következtében a közös ősalakokat "rekonstruálni" kell - igen gyakran - a szisztematikus hangváltozások segítségével, amelyek a rendszerben "törvények" státusát kapták. Könnyen kimutatható, hogy az uráli/finnugor esetében az úgynevezett hangtörvények hibásak. Nem lehet bemutatni, hogy a hangváltozások rendszeresek és éppoly kivétel nélküliek, mint a természettudományok törvényei. Azonban a szétágazásoknak és a rekonstrukcióknak e módszerével az a nyilvánvaló probléma, hogy miért lennének egyáltalán rokonok az olyan szótári "párok", mint a magyar *ház* és a finn *kota* 'sátor', amelyeknek hangtani alakjuk egészen más és a jelentésük is eltérő. A családfa modell logikájának vonalát követve indokolt feltenni a következő kérdést: egyáltalán miért volna szükséges ilyen szavakat rekonstruálni? Továbbá, miért kellene hangtani és szemantikai hasonlóságot mutató gyököket és gyökszavakat a "kölcsönzés" státuszára lefokozni, mint a a magyar és altáji szópárhuzamok esetében. Eleve nincs nyelvészetileg befolyásolt

módszertan, ami igazolja az alapgyökök és a gyökszavak kizárását a rokonszavak készletéből a ragozó nyelvekben, ahogy sok-sok tétel esetében bemutatták az urál-altáji alapszókészletből. Ha a magyar e szótári rokonságokat a törökből kölcsönözte az ötödik és kilencedik század között, ahogy a fősodorhoz tartozó akadémiai diskurzus feltételezi, mi az oka, hogy olyan hasonlóak maradtak? Mindenesetre ezeket az alap szókészletre vonatkozó közös tételeket biztosan nem lehet újabb keletű kölcsönzésnek tekinteni. A történeti összehasonlító nyelvészet elmélete szerint a nyelvi alakok állandóan változnak, beleértve a régi kölcsönzéseket is. De Vámbery fellépése óta tudjuk, hogy a magyar-török szótári megfelelések tekintetében nem ez a helyzet. Ezek tökéletesen szilárdak és ellenálltak az idő pusztításainak.

Negyedszer, az uráli/finnugor esetében megjelenik a visszatalálhatóság kérdése. Figyeljük meg, hogy a probléma az indogermán nyelvcsalád esetében kevésbé sürgető. Az uráli/finnugorban nem lehet az időben visszafelé követni a rekonstruált szótári elemek sorozatait annak következtében, hogy az úgynevezett uráli/finnugor nyelvcsalád legkorábbi szövege Kr.u. 1192-1195-ből származik. Ez a magyar nyelvű 'Halotti beszéd és ima', amit a latin szövegben írtak. Ez maga után vonja, hogy a 12. század előtti állapotra utaló, állítólagos uráli/finnugor eredetű magyar alapszavak rekonstruált sorozatai minden független bizonyítékot nélkülöznek. Az uráli/finnugor rekonstruált alakjai nem utalnak „valódi" szavakra és csak, mint hipotézis maradnak meg abban az értelemben, hogy a képzés útján történő rekonstrukciók minden lépését nem lehet egyenként adatokkal alátámasztani. Inkább ezeket a helyreállított ősalakokat rekonstruálták közbeeső ellenőrzés nélkül. Következésképpen a helyreállított alakok rekonstrukciójában minden lépés független bizonyítékok nélküli, elméleten-belüli feltevés marad.

Ötödször, a magyar-török szótári megfelelések alakban és jelentésben feltűnően hasonlóak. A magyar szótári tételek számos esetben sokkal közelebb állnak megfelelő altáji/török alakjaikhoz, mint uráli/finnugor hasonmásaikhoz, amelyek igen gyakran eltérő hangtani alakkal és jelentéssel bírnak. A magyar uráli/finnugor párhuzamai gyakran nem világosak és nem felismerhetők, lásd a 'ház', illetve 'kota' párt. Korábban bizonyítottam, hogy nincs okunk eleve azt feltételezni, hogy a hangtanilag és szemantikailag teljesen hasonló gyökök és szavak ne lennének rokonszavak. Collinder és Ramstedt bizonyították, hogy az urál-altáji rokonszavak száma 69. Jegyezzük meg, hogy ez nem öleli fel azt a több mint 300 magyar-török szótári párhuzamot, amit Vámbéry és mások különítettek el, akik az 'ugor-török háború'-ban a török oldalon álltak. Ez a szám talán még magasabb is, ha számításba vesszük a Róna-Tas és Berta Szótárt (Róna-Tas és Berta 2011). Ezek a szerzők több mint 500 közös magyar-török szótári párhuzamot különböztetnek meg a Honfoglalás előtti korból, beleértve az úgynevezett csuvas-típusú jövevényszavakat is. Jegyezzük meg azonban, hogy egy elmélet-függő hipotézis az egyedüli oka annak, hogy ezeket a magyar-török szótári párhuzamokat "török jövevényszavak" státuszával jelölik meg. Ez egyenesen következik az ugor-török háború végeredményéből, amely a magyar nyelvet - leszűkített módon - finnugor eredetűnek határozta meg. Bár nem kizárható a genetikai rokonság az urál-altáji szótári párhuzamok korlátozott készlete és a morfológiai megfelelések között, munkahipo-

tézisként biztosabb azt feltételezni, hogy ezek kölcsönzéseknek és nyelvi érintkezéseknek tulajdonítható egybenövések eredményei.

Összefoglalva, itt összegeztük a magyar-török szótári párhuzamokra vonatkozó mérvadó nézet komoly módszertani hibáit. Bár e hibák nyelvi természetűek, az uráli/finnugor ősnyelv elmélet, valamint minden magyar-török szótári párhuzamnak a törökből magyarba történt kölcsönzésnek tekintő mérvadó elmélet legkomolyabb problémája az, hogy ősnyelviség igényével lép fel. Jegyezzük meg, hogy az őstörténet rekonstruálásához nyelvészeti eszközöket használnak, ahogy Róna-Tas és Berta határozottan állítja szótáruk előszavában. Ez azt jelenti, hogy a nyelvészeti következtetéseket valójában nem támogatják szabadon más tudományágak - különösen a történettudomány és régészet eredményeivel – hanem, hogy a nyelvészetet tekintik vezető tudományágnak, ami alátámasztja a történeti vagy a régészeti rekonstrukciókat. Így az elméleten belüli, igen ellentmondásos nyelvészeti eredményeket használják a történeti és régészeti rekonstrukciók körében hozott döntésekhez. Nézetünk szerint az ősnyelvészeti kutatás túlzottan korlátozó módszertani eljárás, hogy komoly tudományos vizsgálatnak tekintsük. Meggyőzőbb a történeti, régészeti és nyelvészeti vizsgálatok független eredményeit tanulmányozni és tudományos összegzésbe integrálni azokat. Ebben az esetben az egyes tudományos területről nyert eredményeknek harmonizálniuk kell a más tudományágak segítségével nyert tudományos eredményekkel. Ez a megközelítés, amelyre, mint 'integráló komplex módszer'-re utalok, nem csupán a történettudomány, régészet és más ide tartozó tudományágak területén terem sokkal biztosabb eredményeket, hanem a nyelvészet területén is. Az előnyelvek és ősi bölcsők rekonstruálásának e megközelítésében a nyelvészeti elméleteket és eredményeket független bizonyítékoknak is alá kell támasztaniuk. Nos, a magyar-uráli/finnugor-ugor-altáji/török szótári és morfológiai analógiák magyarázatához kiindulási pontként, feltételezzünk egy 'korai közép-ázsiai Sprachbund'-ot, mint e megfelelések forrását.

Korai közép-ázsiai Sprachbund

A korai közép-ázsiai Sprachbund, mint a közép-ázsiai szétterjedési térség elméletét magyar tudósok egy hálózata már javasolta, akik a 19. század végén és a 20. század elején működtek. E tudósok nem a fősodorhoz tartozó ősnyelvészeti modellekben dolgoztak, és kétségbe vonták a Hunfalvy-Budenz féle, valamint akadémiai követőik és utódaik által javasolt, a magyarokkal és nyelvük eredetével kapcsolatos nyelvészeti elméleteket. Noha e tudós csoport nem támogatta a magyar nyelv kizárólagos finnugor eredetét, nem állítható, hogy elképzeléseik zárt, elméletileg megalapozott rendszert alkottak, együttműködésüket sem egy központi egyetemi vagy akadémiai intézetből irányították, bár legtöbbjük magyar akadémiai intézeteknél, vagy a Habsburg Magyarország értelmiségi területén dolgozott. Módszertani szempontból nem utasították el egészen az ősnyelvészeti módszert, de biztosak voltak abban, hogy a nyelvészeti eredmények összhangban voltak a történeti és régészeti vizsgálataikkal.

A csoport legkiemelkedőbb tagjai közé tartozott Nagy Géza (1855-1915) régész, etnográfus és a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, Fiók Károly (1857-1915) keletkutató, Rohonyi Gyula (1852-1920) történész és a parlament tagja, Vámbéry Ármin

(1832-1913) turkológus és utazó, Thúry József (1861-1906) nyelvész és turkológus, Almásy György (1867-1933) Ázsia kutató és etnográfus, valamint Fischer Károly Antal (1842-1926), a királyi magyar hadsereg tisztje. Bár e tudósok csak egymás értekezéseit és írásait bíráló laza hálózatot alakítottak, azt lehet mondani, hogy "szellemi" vezetőjük Nagy Géza volt. A fő hipotézisük volt, hogy a magyar nyelv egy 'ugor-magyar' ősnyelvből származott, ami magában foglalta a szkíták-szarmaták nyelvét, a magyar korábbi alakjait és azokat a nyelveket, amelyekre a jelenlegi történeti összehasonlító nyelvészeti szaknyelv úgy hivatkozik, mint 'nyugati ótörök'-re. Ez az ugor-magyar ősnyelv egy fajta központi nyelv volt a korai közép-ázsiai *Sprachbund*-ban, amelybe beletartozott az uráli/finnugor, az altáji/török és az indoeurópai, különösen a balti-szláv és az indo-iráni. Ezért a továbbiakban "Közép-Ázsiaisták" néven utalok e magyar tudósokra. Összefoglalva, elképzelésük arra összpontosult, amit ma úgy mondanánk, hogy a magyarok őstörténete és a nyelvük közép-ázsiai eredete kutatásának interdiszciplináris megközelítéséről van szó.

Azért, hogy a magyarok őstörténetét rekonstruálják, először és legfőképpen forráskritikai módszerekre támaszkodtak a történetírásban, és megpróbálták beépíteni munkájukba a régészet legújabb leleteit, amely a 19. század második felében még a fejlődés egy korai stádiumában volt. Közép-Ázsia történetére vonatkozólag tanulmányozták az eredeti kínai, szanszkrit, bizánci, arab, örmény, szír forrásokat, a középkori magyar krónikákat és a nyugat-európai latin és germán forrásokat. Így nemcsak az ősi magyar történelem és a magyar nyelv eredetének interdiszciplináris megközelítése különbözött a Hunfalvy-Budenz által erőltetett kizárólagos ősnyelvészeti módszertől, de a forrásaik hatóköre is messze meghaladta e német szerzőpáros és követőinek a

forrásait. Az utóbbiak csak a nyugat-európai, latin és germán forrásoknak adtak hitelt, és egyszerűen kitiltották az összes egyéb forrást a tudományos kutatásból, beleértve a középkori magyar krónikákat is (vesd össze Marácz 2009, 202-203). Nos, a Közép-Ázsiaisták kutatási módszere az ősmagyar történelem vizsgálatát illetően módszertani szempontból szilárdabb talajra épült, mint az eurocentrista Hunfalvynak és követőinek a módszere.

A Közép-Ázsiaisták azt a következtetést vonták le a forráskritikai elemzésből, hogy a korai magyarok a közép-ázsiai sztyeppékről származtak és azokkal a népekkel és törzsekkel voltak rokonságban, akik abban a térségben éltek, mint például a szkíták, szarmaták, pártusok, szabírok, onogurok, bolgárok, kazárok és más rokon törzsek. Ezek a magyar tudósok jóval azelőtt alakították ki az elképzeléseiket, mielőtt a nyugat-európai irodalomban hasonló módszerek segítségével hasonló eredményekre jutottak. A magyar Közép-Ázsiaisták forráskritikai módszerével elért eredményeihez hasonlókat csak a 20. század ötvenes éveiben értek el - főleg német tudósok -, mint a történész és klasszikafilológus Franz Altheim és a bizantológus Hans-Wilhelm Haussig. Hogy a magyar Közép-Ázsiaisták jó úton haladtak, azt nemcsak a történeti forrásokra vonatkozó forráskritikai vizsgálataik mutatták meg, hanem olyan régészeti feltárások és felfedezések is, mint Szergej Pavlovics Tolsztov (1907-1976), szovjet etnográfus, régész, történész és orientalista felfedezései. Ő meggyőzően mutatta be, hogy Közép-Ázsiában már Kr.e. 2000-ben ismertek egy városias civilizációt. Mindezek a tanulmányok érdekes utalásokat tartalmaznak az ősmagyarok közép-ázsiai történetére.

A 19. század végén a magyarok azon úttörő expedíciók között szerepeltek, amelyeknek a célja volt, hogy feltárják a Kaukázus, Közép-Ázsia és a Távol-Kelet történeti, régészeti, antropológiai és nyelvészeti anyagát. Az első igazi kutatóutat gróf Széchenyi István fia, gróf Széchenyi Béla (1837-1918) vezette 1877 és 1880 között. Gróf Zichy Jenő (1837- 1906) további három expedíciót szervezett, 1895-ben a Kaukázusba, 1896-ban Turkesztánba és 1897-1898-ban Kelet-Ázsiába (lásd Marácz 2010, 34-37). A magyar Közép-Ázsiaisták elképzelése az egységes közép-ázsiai "szkíta" régészeti kultúráról egybevágott azokkal a felfedezésekkel, amelyeket a 20. században az andronovó kultúra és a hozzá kapcsolódó régészeti csoport címszó alatt rögzítettek. Lentebb ezt részletesebben tárgyalom.

A magyar és más nyelvcsoportok közötti rokonságot (ideértve a balti-szláv, altáji/török, árja/indoiráni és uráli/finnugor csoportokat) a Közép-Ázsiaisták úgy tekintették, hogy azok az areális nyelvi egybenövés és kölcsönzés következményei, elvonatkoztatva a szigorúan korlátozott genetikai kapcsolatoktól. Azért, hogy megmagyarázzák az egybenövéseket – és e pontnál különösen Fiók Károly munkája volt hatásos – a *Sprachbund*-elméletet javasolták. Ez megmagyarázta a különböző "genetikai" nyelvcsaládok között megosztott jellemvonásokat. Az effajta elméleteknek jelentőségük volt a 19. század második felében, amikor még mindig a német történeti-összehasonlító nyelvészeti módszer uralkodott, mint forradalmi elképzelés. A nyelvrokonságokat általában úgy magyarázták, hogy Schleicher-i értelemben vett nyelvcsaládfákat, vagy eseti kölcsönzéseket javasoltak. A módszeresebb kölcsönzések és egybenövések elképzelését, amely *Sprachbund*-ot vagy szétterjedési térséget eredményezett, csak negyven évvel később, Trubetzkoy tette közzé nyelvészetileg inspirált munkájában, hogy megmagyarázza a szétterjedő jellegzetességeket az indogermán "nyelvcsalád" tárgykörében. Beszéljük meg röviden a Közép-Ázsiaisták legfontosabb hipotéziseit és eredményeit, különösen a történelem és nyelvészet terén. Régészeti elképzeléseiket a 20. századi irodalom segítségével szemléltetjük.

Történelem

Nagy Géza számos tanulmányában érvelt az ellen, hogy etnikailag a szkítákat kizárólag, mint indogermán nyelvet beszélő indoiráni népet kezeljék (vö. Nagy 1895, 1909). Nagy szerint a szkíták és szarmaták önálló népek voltak, a pártusok rokonai, akik szintén a közép-ázsiai 'Szkítiából' származtak, ahogy az alábbi térkép mutatja. Almásy György

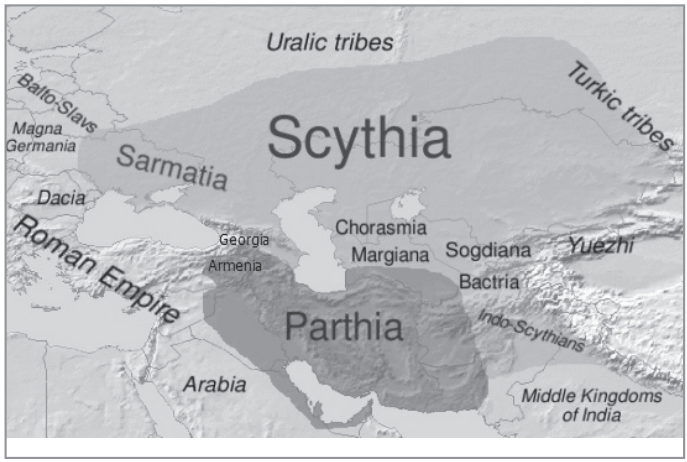

1. térkép: Szkítia-Pártia Kr.e. 100-ban

már 1902-ben írt dolgozatában bizonyította, hogy az ősi törökök Kr.e. 1000 körül érték el Szkítiát, továbbá, hogy a magyarok ősei szoros kapcsolatban voltak a török népekkel a közép-ázsiai sztyeppéken.

A Közép-Ázsiaisták támogatták a szkíta-pártus-hun-avar-magyar folytonosság elméletét. Ez az elmélet volt a középkori magyar krónikák lényege, de ez alakította a korai magyar történetírás kutatásának a vezérelvét is. Két legjelentősebb képviselője - nevezetesen Pray György (1748-1801) és Katona István (1732-1811) - az egész területre kiterjedő – kínai, bizánci, arab, szír stb. – történeti források átfogó tanulmányozása alapján bizonyították, hogy népi-nyelvi folytonosság volt a heftalita/fehér hunok, avarok és magyarok között, akik birodalmat alapítottak Közép-Ázsiában a korai 5. század és a 7. század második fele között. Hatalma csúcsán, a 6. század első felében a Heftalita Birodalomhoz tartozott a mai Afganisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán, Tadzsikisztán, Kirgizisztán, Kazahsztán, Pakisztán, India és Kína területe. A Heftalita hatalom erőssége a Hindu-Kus északi lejtőin fekvő Tokharisztán volt a mai Afganisztán észak-keleti részén. A heftaliták 479-re meghódították Szogdianát és nyugatra űzték a kidaritákat, majd 493-ban elfoglalták a mai Kína északnyugati területeit, Dzsungáriát és a Tarim-medencét. Az 5. század végére hatalmuk Indiát is elérte, amikor megdöntötték a tőlük dél-keletre fekvő Gupta Birodalmat és meghódították India északi és középső részét. A fehér hunok vagy heftaliták Birodalma végett lásd a 2. térképet.

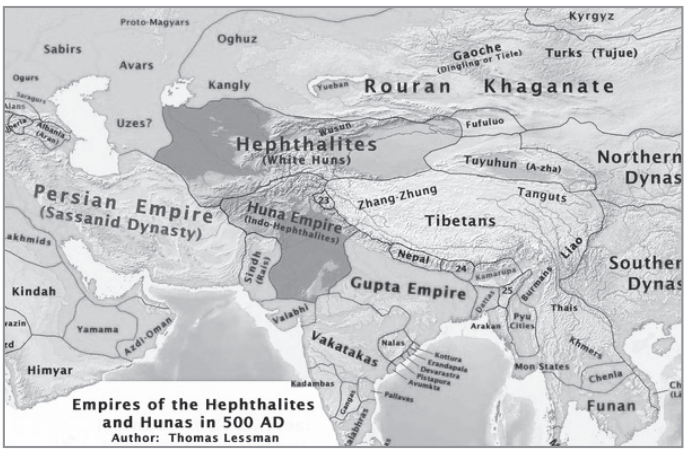

2. térkép: A fehér hunok, vagy heftaliták Birodalma Kr.u. 500 körül

Nos, a Közép-Ázsiaisták központi tézise hosszú magyar történetírási hagyományra épült, mely szerint a magyarok a szkíta törzsek rokonai voltak, őshazájuk Szkítia volt és mielőtt nyugat felé, Európába vándoroltak, azokkal a törzsekkel és népekkel voltak rokonságban, amelyeknek a bölcsője Szkítia és a Heftalita Birodalom közép-ázsiai részein ringott. Ez a tézis csak a 20. században nyerte el a nemzetközileg elismert tudósok támogatását.

Az angolok szolgálatába állt magyar régész Stein Aurél (1863-1943), aki közép-ázsiai kutatási és régészeti felfedezései által vált híressé, támogatta a magyarok és a fehér hunok közötti népi-nyelvi rokonságot. A Magyar Tudományos Akadémián 1897. május 24-én felolvasott székfoglaló beszédében Stein részleteiben tanulmányozta a heftaliták India felé irányuló déli terjeszkedését, amikor a fehér hunok ellenőrizték India északnyugati határterületeit és az Indus menti területeket, beleértve a mai Afganisztán észak-kelti részét is. Stein meg volt győződve, hogy a Heftalita Birodalom számos nyugat felé induló vándorlás

kiindulópontja volt, ami végül elérte a Kárpát-medencét is, a magyarok és más rokon szkíta törzsek hagyományos európai hazáját. Franz Altheim és Hans-Wilhelm Haussig német tudósok alaposan tanulmányozták, rekonstruálták és időben meghatározták ezeket a nyugat felé irányuló vándorlásokat. A kinai, bizánci, szír, szanszkrit, arab és latin források forráskritikai vizsgálata alapján Haussig (1953) és Altheim (1959) azt a következtetést vonta le, hogy a "szkíta-hun" törzsek és népek nyugati vándorlása a heftaliták területén kezdődött. Ez a terület a 4. és 6. század között Nyugat-Türmenisztán és Kelet-Irán között helyezkedett el, ahogy a 2 térkép mutatja. Számtalan, egymást követő nyugati vándorlás történt Közép-Ázsiából Európába egy pontosan meghatározott útvonalon.

Altheim és Haussig bizonyították, hogy a Heftalita Birodalomból nyugatra vándorló törzsek a Kaszpi-tenger déli partjai mentén haladtak, majd keresztezve a Kaukázust, Derbenten vagy a Dariel szoroson keresztül jutottak Európába. Meggyőzően mutatják be, hogy 460-ban az onogurok ezt az útvonalat használták Európába vándorlásukhoz. Továbbá, hogy 550-ben az avarok elhagyták Perzsia északi részét és Justinianus bizánci császár uralkodása alatt, 565-ben ugyanezen az úton jutottak Európába (lásd Grousset, 2008, 172). Végül, alig néhány évtized múlva 585-ben a kazárok, bolgárok és az ugorok, vagyis a magyarok ősei, ugyancsak a "szkíta-hun" útvonal mentén nyomultak Európába (Altheim 1959, 85-98). A magyarok, valamint a rokon törzsek és népek nyugati irányú vándorlásait alaposan dokumentálják a bizánci, arab, perzsa és szír források. Az avarok és a bolgárok vándorlása előtt a magyarok a szabírokkal szövetségben a Kazár Birodalom nyugati részén telepedtek le. Lásd a 3 térképet, ami mutatja a szabír-magyar törzsek helyzetét 650 körül.

A magyarok háromszáz évig maradtak a Kazár Birodalomban, mielőtt tovább nyomultak nyugat felé, és Árpád vezetésével 895-ben elérték Európa szívében a Kárpát-medencét. E hipotéziseket a magyar Közép-Ázsiaisták alaposan kidolgozták, de Stein, Altheim és Haussig tanulmányainál sokkal később, csak a 20. században nyertek igazolást Közép-Ázsia történetének nemzetközileg rendelkezésre álló tudományos irodalmában.

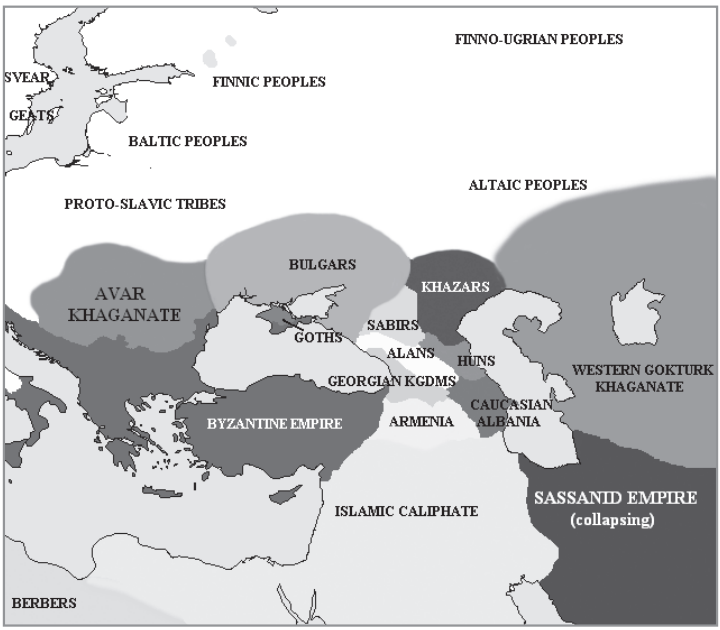

3. térkép: Kelet-Európa 650 körül

Régészet

Az úgynevezett andronovói kultúra jelentős régészeti együttes, amelynek a majkopi kultúra (Kr.e. 3700-2500), a Jamna-kultúra, vagy ahogy másképp nevezik, a gödörsíros kultúra (Kr.e. 3500-2000) és a Szintasta-kultúra (Kr.e. 2100-1800) volt az elődje. Lásd a 4. térképet a Jamna kultúrával.

Szintasta az Urál folyó felső részénél található terület. Síráldozatairól, különösen a kocsi-temetkezésekről híres. Kurgánokba temetkeztek és állati (ló és kutya) részeket is helyeztek a sírhalomba. A Szintasta-kultúra korábban az andronovoi kultúrához tartozott, de ma önállónak, az andronovói elődjének tekintik és a szélesebb andronovói horizont részének fogadják el. Köztudomású, hogy az 'andronovói kultúra' címszó alatt csoportosított kultúrákat a Transzkaukáziából, Mezopotámiából, az ősi Közel-Keletről és Dél-Turkmenisztánból érkezett bevándorlók hozták létre a Kr.e. 2. évezred második felében.

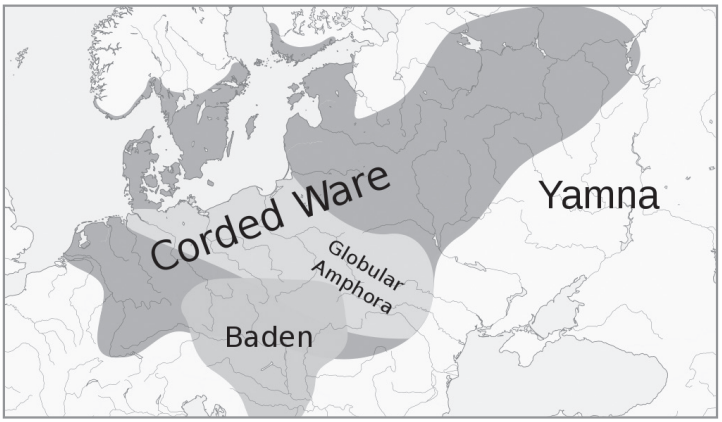

4. térkép: A Jamna-kultúra vagy gödörsíros kultúra Kr.e. 3500-2000)

Az andronovói kultúra, hasonló, helybeli bronzkori kultúrák gyűjteménye, ami Kr.e. 1800-1400 között virágzott Nyugat-Szibériában és a nyugat-ázsiai sztyeppén. Talán megfelelőbb lenne régészeti együttesnek vagy régészeti horizontnak nevezni. Nevét az Andronovó nevű falutól (55°53´É 55°42´K) kapta, ahol 1914-ben számtalan sírt találtak zsugorított helyzetű csontvázakkal, gazdagon díszített edényekkel eltemetve. Ahogy a kultúra dél és kelet felé terjeszkedett, két szubkultúrát különböztettek meg, az Alakul-kultúrát (Kr.e. 1800-1400) és a Fjodorovó-kultúrát (Kr.e. 1700-1300).

Az andronovói kultúra földrajzi kiterjedése hatalmas, és nehéz lenne pontosan megrajzolni. Nyugati szélein a Volga-Urál közötti területeken átfedésben van a körülbelül egyidős, de eltérő Srubna-kultúrával. Keleten eléri a minuszinszki mélyedést, nyugaton, a déli Urál hegység térségében lévő néhány helyszínét tekintve átfedésben van a korábbi afanaszjevói kultúra területével. További elszórt helyszínek találhatók délen egészen a Kopet-dagig (Türkmenisztán), a Pamírig

5. térkép: Andronovói kultúra (Kr.e. 1800-1400)

(Tadzsikisztán) és a Tien-sanig (Kirgizisztán). Az északi határ, pontatlanul megegyezik az eurázsiai erdőövezet, a tajga kezdetével. A Volga medencében a Srubna-kultúrával volt legmélyebb és tartós kölcsönhatás, nyugaton pedig Volgográdnál találtak Fjodorovó stílusú kerámiát (Lásd 6. térképet).

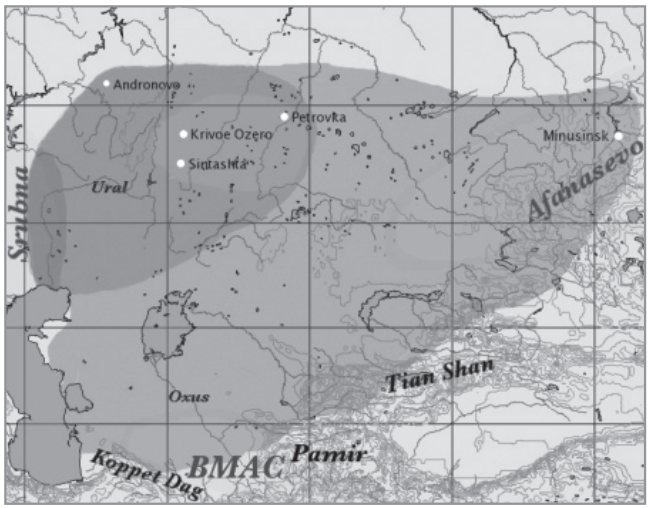

6. térkép: Az andronovói kultúra maximális kiterjedése

A kialakuló Szintasta-Petrovka kultúrát lentebb ábrázoljuk. A legkorábbi küllős kerekű kocsi leletek helyét is jeleztük. Szomszédos és egymást átfedő kultúrákat, mint az afanaszjevói kultúrát, a Baktria-Margiána régészeti együttest és a Srubna-, vagy gerendavázas sírok kultúráját is bemutatjuk.[1]

A második évezred közepe felé az andronovói kultúra erőteljesen kezdett kelet felé mozdulni. Az Altáj hegységben rézércet bányásztak és legalább tíz 30 x 60 méter méretű földbe ásott farönk házból álló faluban laktak. Kő sírüregekbe vagy kővel elkerített, gerendával borított kamrákba temetkeztek. Máskülönben szarvasmarhán, lovakon, juhokon és kecskéken alapuló pásztor-gazdaságuk volt. Bár feltételezik a mezőgazdálkodás használatát, ennek nincs világos bizonyítéka.

Az andronovói kultúrát Dél-Szibériában és Kazahsztánban a Karaszuk-kultúra követte (Kr.e. 150-800). Nyugati határán a Srubna-kultúra követte, ami részben az Abasevo-kultúrából származik. A területtel összekapcsolható legkorábbi történelmi népek a kimmerek és szaka/szkíták, akik a Kr.e. 9. századtól vándoroltak a mai Ukrajnába, valamint a 8. században a Kaukázuson át Anatóliába és Asszíriába. Talán nyugatra, Európába is mentek, ahogy a trákok (lásd trák-kimmerek) és a szigünnák, akiket Herodotosz a trákoktól északra a Dunántúlra helyezett, Strabón pedig a Kaszpi-tenger mellé.

Az andronovói kultúrát a mai fősodorhoz tartozó kutatásban az indoiráni vándorlásokkal társítják. Azonban nincs megegyezés arra vonatkozólag, hogy a vándorok pontosan milyen nyelven is beszéltek, azaz indoiráni, indo-árja vagy valami más, nem indoeurópai

1 Az afanaszjevoi kultúra máig a legkorábbi kőrézkori régészeti kultúra Dél-Szibériában, ami a Minuszinszki medencét, az altájt és Kelet-Kazahsztánt foglalja el. A hagyományos régészeti felfogás hajlamos az afanaszjevói kultúrát Kr.e. 2500-2000-re datálni. A srubna-, vagy gerendavázas sírok kultúrája késő bronzkori kultúra volt (Kr.e. 18-12-ik század). Ez a Jamna-kultúra (gödörsíros kultúra) és a poltavka kultúra utóda. A Fekete-tenger északi partja feletti területet foglalta el a Dnyepertől keletre a Kaukázus északi lába mentén a Kaszpi-tenger északi partjával határos területig, az Urál hegységtől nyugatra, felérve a nagyjából korabeli és valamennyire rokon andronovói kultúra területéig. A Baktria-Margiána régészeti együttes a közép-ázsiai bronzkori műveltség mai régészeti meghatározása, amit Kr.e. 2300-1700 közé datálnak, ami Afganisztán északi részét, Kelet-Türkmenisztánt, Dél-Üzbegisztánt és Nyugat-Tadzsikisztánt foglalja el és az Amu-Darjára összpontosul.

nyelven. Az Andronovó térség nyelvészeti szempontból összetettebb volt annál, hogy csak indogermán nyelveket tartalmazzon. Alátámasztom ezt az állítást bizonyítva, hogy a szkíta-szarmata területekhez és a Heftalita Birodalomhoz kapcsolódó nyelvek az andronovói korszakban kezdtek kifejlődni.

Nyelvészet

A fősodorhoz tartozó kutatás jelenleg azt veszi alapul, hogy a közép-ázsiai sztyeppe volt az indoiráni törzsek és népek fennhatósága alatt álló terület, amelyet az andronovó korszaktól kezdve népesítettek be. Ezzel összhangban a közép-ázsiai sztyeppe legjelentősebb nyelvei indogermán eredetűek. Végső fokon a közép-ázsiai sztyeppe egymást átfedő térségeinek egyéb lakói, legyenek bár uráli/finnugor, vagy altáji/török népek, csak indogermán törzsektől és népektől tudtak kölcsönözni nyelvészeti tételeket. Itt azonban elfogadom a magyar Közép-Ázsiaisták elméletét, hogy ugyanis a szkíta-hun nyelvek rokonságban vannak a Heftalita Birodalommal, beleértve a közeli rokon szkíta-szarmata, szaka, hun, ogur/ugor, onogur-bolgár, szabír, avar, kazár és magyar nyelveket, amelyek az 'ugor-magyar *Ursprache*' azonos nyelvcsaládjához tartoznak. Eltekintve a szkíta-szarmata és magyar nyelvtől, e nyelveket leginkább a nyugati ótörök nyelv ogur csoportjába helyezték (lásd Róna-Tas és Berta 2011). Feltételezik, hogy a török e csoportja a hun, török avar, bolgár, kazár és csuvas nyelveket foglalja magában. Azt azonban elismerik, hogy – eltekintve a csuvastól, mint egyetlen élő nyelvtől – alig van bizonyítéka annak, hogy ezek a nyelvek a török nyelvcsaládba tartoznak. Túl kevés az információnk, hogy e kérdésben döntsünk. Így nyitva marad a lehetősége, hogy elfogadjuk a magyar Közép-Ázsiaisták állítását, mely szerint a magyar az ogur nyelvekkel is rokonságban van; hogy e nyelvek szülője az 'ugor-magyar *Ursprache*'; és hogy ez az elő-magyar közeli változata volt. Megjegyzem, hogy az ugor-magyar *Ursprache-ben* az "ugor" cimkének semmi köze a Hufalvy-Budenz által bevezetett "ugor"-hoz, amellyel a magyar, vogul és osztják feltételezett genetikai csoportjára utaltak. Következésképpen, ha jó úton járunk, akkor nem csak az úgynevezett csuvas típusú magyar jövevényszavak teljesen új megközelítésére van szükség, hanem a magyar-csuvas-mongol és a köztörök közötti /r/~/z/ váltakozás magyarázatát is újra kell gondolni. Ezek a tények azonban helyükre kerülnek, ha elfogadjuk az ugor-magyar *Ursprache* és a korai közép-ázsiai *Sprachbund* hipotézisét.

A fősodorhoz tartozó finnugor nyelvészek két okból utasítják el az ugor-magyar *Ursprache* teljes létezését. Először, az elő-magyar azért nem lehet rokonságban úgynevezett 'török' nyelvekkel vagy változataikkal, mert a magyar a korlátozott módszer értelmében finnugor nyelv. Másodszor, a közép-ázsiai sztyeppék összes szkíta-szarmata népe indoeurópai nyelvet beszélt. Ez utóbbi állítást messzemenően megvédik az indoeurópai tanulmányokban. Jegyezzük meg azonban, hogy mindkét állítás erősen vitatható. Ez igaz az ogur csoport török jellegére is. Így ezek a kérdések további megvitatásra várnak. Mindazonáltal komoly bizonyítékok vannak, amelyek alátámasztják a Közép-Ázsiaisták álláspontját.

Fiók szerint (1895-1896) az ugor-magyar *Ursprache* hipotézisének a legmeggyőzőbb bizonyítéka az a tény, hogy egy korai közép-ázsiai Sprachbundban a központi nyelv erős szó-

készleti és nyelvtani nyomokat hagyott az uráli/finnugorban, az altájiban és indogermánban, azaz a balti-szláv és az indoiráni nyelvcsaládokban. A magyar és uráli/finnugor közötti szótári és szerkezeti párhuzamokat a 2. 6. 9. és 10. fejezetben tárgyaltuk; a magyar-altáji szótári és szerkezeti párhuzamokat a 4-10. fejezetekben mutattuk be; és a magyar-uráli/finnugor-ugor-altáji közötti szótári és szerkezeti megfeleléseket részletesen vizsgáltuk a 6. és 10. fejezetben.[2] Az indogermán, különösen a balti-szláv és finnugor közötti fenti párhuzamokat Julius Pokorny tanulmányainak egész sora tárgyalta. Ehhez az indoeurópai komplexushoz tartozik Trubetzkoy Sprachbund-jelensége is. A finnugor/magyar és az ősi indoiráni nyelvek közötti szótári rokonságokat a 9. fejezetben érintettük. Harmatta János (1977, 1997) kutatásaira támaszkodtam, aki kb. 53 iráni-magyar szótári megfelelést különböztet meg, amelyeket úgy határoz meg, mint "iráni jövevényszavak a magyarban". Figyeljük meg, hogy ez teljesen egybevág Budenznek a "finnugor kutatás"-ra szentesített korlátozott módszerével. Azonban bizonyítottam, hogy ez a korlátozott módszer a magyar-indoiráni szótári rokonságok esetében is túl szűkre szabott megközelítés. Mindazonáltal nem a finnugor *Ursprache* a legésszerűbb jelölt arra, hogy a jövevényszavak átadója legyen az indoirániba vagy viszont, hanem az ugor-magyar *Ursprache*. Ezt a földrajz is alátámasztja, ugyanis a Közép-Ázsia déli részén elhelyezkedő ugor-magyar *Ursprache* sokkal közelebb volt az indoiráni nyelvek eredeti helyéhez, mint az uráli/finnugor nyelvek, amelyeket az erdőövezetben, sokkal feljebb északon beszéltek, nem Közép-Ázsia sztyeppéin.

Összegezve, a magyar vagy ős-változata, az ugor-magyar *Ursprache* közötti szótári és szerkezeti rokonságokat tartalmazó jellegzetességek sorozata meghatározza a típust és földrajzi eredetét, nagyon hasonlóan, mint ahogy Trubetzkoy meghatározta az indoeurópai "nyelvcsaládot" és eredetének helyét. Ezek a lánc- vagy háló-típusú jellegzetességek határozottan Közép-Ázsia felé, a fenti megfelelések forrásának földrajzi térsége felé mutatnak. Elfogadom azt a nézetet, hogy a 'korai közép-ázsiai *Sprachbund*' lényege az ugor-magyar nyelvcsoport. Emlékezzünk, hogy szól a *Sprachbund*, vagy szétterjedési terület Campbell (2006, 330-331) értelmezésében: „A nyelvi térség kifejezés földrajzi területre utal, amelyben, a kölcsönzésnek és nyelvi érintkezésnek köszönhetően a térség nyelvei osztozni kezdenek bizonyos szerkezeti jellegzetességeken – nem csupán kölcsönzött szavakon, hanem megosztott fonológiai, morfológiai és szintaktikai szerkezeti elemeken is." Az ugor-magyar nyelvcsoport tulajdonképpen egy fajta központi nyelv, amelyik segítette a ma elismert nyelvcsaládok (uráli/finnugor-ugor, altáji/török, és indogermán "dialektusok", mint a balti-szláv és indoiráni) közös nyelveinek kialakulását. Az ugor-magyar nyelvcsoport kb. Kr.e. 2000-től, többé-kevésbé egyszerre volt hatással e nyelvcsaládokra és egyedi nyelveikre. E közös szókészlet példái az alapvető szótári-szemantikai fogalomkörből valók, amelyeket a mértékadó történeti összehasonlító nyelvészetben a genetikai rokonság szilárd bizonyítékaként fogadnak el. Ezek az adatok alátámasztják Fiók feltételezését, hogy az ugor-magyar nyelvcsoport régebbi, mint a finnugor, vagy a közös altáji nyelvcsoportok; továbbá, hogy a magyar rokonságok a finnugor, altáji és indoeurópai nyelvcsoportokban - ideértve a balti-szlávot és az indoiránit is - az ugor-magyar ősnyelv északi, keleti, nyugati és déli szétterjedésének tulajdoníthatók.

2 Ezek a fejezetek a nemrég megjelent könyvemre utalnak: Prof. Dr. Marácz László, Elhallgatott közép-ázsiai nyelvrokonaink, Budapest, Fríg kiadó.

Azonban nemcsak az a fontos, hogy megállapítsuk az ugor-magyar *Ursprache*-ből a finnugorba és törökbe történt szótári kölcsönzések valóságos tényét, hanem az is, hogy ezek a kölcsönzések a finnugorban és a törökben egyenlő eloszlást mutatnak, ahogy Vámbéry szó-statisztikája már rég bemutatta. Vámbéry szerint azoknak a szótári elemeknek a százalékaránya, amikor a magyarnak csak a finnugorral vannak közös vonásai: 33,1%, amikor csak a törökkel: 32,7%, és amikor csak e kettővel együtt: 34,2%. Azért, hogy Vámbéry premisszáit és a kutatási eredményeit az ugor-magyar *Ursprache* keretében értelmezzük, a 'magyart' elő-változatával, az ugor-magyar *Ursprache*-vel kell helyettesíteni. Hasonló eredményre jutunk a morfológiai és szerkezeti tartományok esetében. A magyar, finnugor és török között számos mély, morfológiai, jellegbeli rokonság van, jóllehet a találomra kiválasztottak csoportjában a magyar-török rokonságok dominálnak. A fősodorhoz tartozó kutatás inkább hallgat ezekről a magyar, uráli/finnugor és az altáji közötti szótári, nyelvtani és szerkezeti rokonságokról. Ez a hozzáállás azonban teljesen egybevág a finnugor kutatás korlátozott módszerével.

Szintézis

A fenti bekezdésekben feltételeztük, hogy történelmi, régészeti és nyelvészeti szempontból indokolt ugor-magyar *Ursprache*-t javasolni az úgynevezett közép-ázsiai térségben. A szkíta területeteken ez szoros összefüggésben volt a szkíta-szarmaták nyelvével, a Heftalita Birodalomban pedig a hunok, avarok, kazárok, bolgárok és magyarok által beszélt nyelvekkel. A közép-ázsiai térben bekövetkezett nyelvi érintkezéseket négy korszakba lehet sorolni, ami a Kr.e. 3. évezred utolsó évszázadaitól a Kr.u. 1. évezred közepéig terjedő időszakot takarja.

I. Az ugor-magyar ősi nyelvcsoport Szkítia területén alakul ki a Kr.e. 3. évezred utolsó századaiban (lásd a 1 térképet). Az itteni népesség szegmenseit Transzkaukáziából és Dél-Türkmenisztánból érkező bevándorlók alkotják, akik eredetileg az ősi Közel-Keletről és Észak-Iránból származnak. A magyar azonosságai az uráli/finnugor nyelvcsoporttal - amelyre az irodalomban úgy hivatkoznak, mint a magyar "uráli/finnugor öröksége" - valójában az ugor-magyar *Ursprache* és az uráli/finnugor *Ursprache* közötti nyelvi összenövéseknek tulajdoníthatók, ami ebben az időszakban fejlődött ki e területtől északra.

II. Az általam követett magyar Közép-Ázsiaisták és mások a magyar, uráli/finnugor és az altáji/török/mongol nyelvcsoportok közötti megosztott jellegzetességeket az areális nyelvösszenövések következményének tekintették. Az összenövések az intenzív nyelvi érintkezések következményei voltak e nyelvcsoportok korai szakaszában az úgynevezett andronovói kultúra (Kr.e. 1800-tól 1400) földrajzi térségében (lásd a 5 térképet). A magyar Közép-Ázsiaisták bizonyították, hogy az ugor-magyar nyelvcsoport az andronovóit megelőző, transzkaukázusi majkopi- és a késői Jamna-kultúrában alakult ki; ez mindenesetre Kr.e. 2000 körül történt Kelet-Európában és Nyugat-Ázsiában (lásd a 4 térképet). A nyelvi összenövések az andronovói korszakban kezdtek megjelenni a közép-ázsiai térségben. Az ugor-magyar ősnyelv - mint 'sarkalatos nyelv' - közvetítő nyelvként működött, mivel eltért

az északra eső finnugor, a keletre eső altáji, vagyis a török-mongol, a délre eső indoiráni és a nyugatra eső balti-szláv nyelvektől. Az andronovói korszakban kialakult ugor-magyar szülőnyelv leánya az elő-magyar, erős hatással volt a finnugorra, törökre és indogermánra, noha genetikailag talán nem volt ezek rokona. Ettől az időszaktól lehet a közös uráli/finnugor, altáji/mongol/köztörök és magyar nyelvi azonosságok nyomára bukkanni. Ezekre hivatkoznak az irodalomban úgy, mint az urál-altáji "nyelvcsalád" bizonyítékára. Azonban az önálló magyar és török nyelvi párhuzamok masszív megjelenése, amit a fősodorhoz tartozó nyelvészek gyakran figyelmen kívül hagynak, vagy legjobb esetben török kölcsönzéseknek tekintenek, nem támasztja alá az ilyen elméletet. Az uráli/finnugor és altáji/török nyelvi azonosságokon kívül az ugor-magyar ősi nyelv masszív nyelvi azonosságokat mutat az indogermán nyelvekkel is, úgymint nyugaton a balti-szláv *satem*-típusú nyelvekkel és délen az indoiráni típussal. Az úgynevezett megalapozott nyelvcsaládok közötti párhuzamos nyelvi azonosságok és arányos eloszlásuk - különösen a magyar, az uráli/finnugor és a török esetében - erőteljes érvelést jelentenek amellett, hogy a fenti nyelvcsoportokat tartalmazó 'korai közép-ázsiai *Sprachbund*'-ot javasoljuk.

III. A lovas-nomád kultúrák a Kr.e. 1. évezred körül fejlődnek ki Szkítia területén (lásd a 1 térképet). E kultúrákhoz kapcsolódik a szkíta-szarmata és szaka nyelv. Figyelemreméltó vándorlásokat bizonyítanak keletről nyugatra, amelyeknek ez a terület a kiindulópontja. A kimmerek, szkíták és szarmaták is kapcsolatban vannak az északi, erdő-övezeti területekkel. Az északi vándorlások teszik érthetővé az elő-magyar és a kisebb finnugor alcsoportok – mint az elő-obi-ugor, a finn-permi, a volgai finn és a balti finn – közötti önálló párhuzamokat.

IV. Az ugor-magyar *Ursprache* leány nyelveit, mint az ómagyar, óbolgár, óavar stb. ebben a Kr.e. 1000-től Kr.u. 7. századig tartó időszakban körülzárják. Ez a lovasnépek intenzív nyugati irányú mozgásának köszönhető, akik Közép-Ázsiából a Kaszpi-tenger déli partjai mentén érkeznek Transzkaukázia térségébe, onnan Azerbajdzsánt és Dagesztánt érintve kelnek át a Kaukázuson és nyomulnak észak felé a Terek-Kubán-Pontusz térségébe a Fekete-tenger keleti oldalán. A nyugati vándorlásokban benne voltak azok, akik a Heftalita Birodalomból indultak és olyan lovasnépeket hoztak magukkal, mint a hunok, onogurok, szabírok, avarok, bolgárok, kazárok, ogurok, valamint olyan rokonnépeket, mint a szaragurok, kutrigurok, utrigurok és a magyarok (lásd a 3 térképet). E törzsek által beszélt nyelvváltozatokra a fősodorhoz tartozó irodalom, mint "nyugati ótörök" nyelvekre utal. A magyar Közép-Ázsiaistákat követve elfogadom az alternatív elképzelést, hogy ezek a nyelvek szorosan kapcsolódnak az elő-magyarhoz, amelyet úgy azonosítanak, mint az ugor-magyar szülőnyelv leszármazottját. A 7. század második felében az onogur-bolgárok megalapították a volgai Bolgár Birodalmat, a szabír-magyar törzseket tovább nyomták észak felé, a Volga középső területére. Ezek a vándorlások teszik érthetővé a magyarnak az obi-ugorral, a cseremisszel és kisebb mértékben a mordvinnal fennálló nyelvi párhuzamait, amelyek gyakoribbak, mint a magyar és az úgynevezett finnugor nyelvek közötti hasonlóságok. Az onogur-bolgár-magyar települések a Volga középső térségében szintén a szubsztrátum hatásokat fedik a csuvasban.

A komplex módszerhez hozzátartoznak még a korszerű genetikai kutatások is. A utóbbi időkben egyértelművé vált, hogy ezek az itt felvázolt irányba mutatnak. A magyarság nem finnugor eredetű, hanem inkább közép-ázsiai. Legalábbis is ez derül ki a szegedi egyetem kutatóinak a vizsgálati eredményeiből. Neparáczki Endre és Török Tibor a honfoglalók alapos vizsgálatából archeogenetikai módszerekkel (lásd Kelet kapuja 1. Évfolyam, 2. Szám, 2017) ugyanazt a közép-ázsiai eredetet mutatta ki, mint Kásler Miklós onkológus az Árpád-házi királyok, III. Béla genetikai kutatása alapján. Így végérvényesen megdőlt a magyarság finnugor eredetének elmélete. A fenti tanulmány kimutatta, hogy a finnugor nyelvrokonság - holott létezik - nem lehet genetikai alapú. Inkább szoros kapcsolatokról van szó a közép-ázsiai térségben, ahol a magyar, mint az ugor-magyar ősnyelv eleme átadó és nem átvevő szerepet játszott, ahogy a finnugor dogma hirdette.

Prof. Dr. Marácz László
(Amszterdami Egyetem,
L.N. Gumilyov Eurázsiai Nemzeti Egyetem, Asztana)

BIBLIOGRÁFIA

ALTHEIM, Franz. 1959. Geschichte der Hunnen. Erster Band. Von den Anfängen biz zum Einbruch in Europa. Berlin: Walter de Gruyter.

CAMPBELL, Lyle. 2006. Historical Linguistics: An Introduction. Cambridge: The MIT Press.

COLLINDER, Björn. 1960. Comparative Grammar of the Uralic Languages. Uppsala: Almqvist&Wiksell.

COLLINDER, Björn. 1965. An Introduction to the Uralic Languages. Berkeley: University of California Press.

COLLINDER. Björn. 1975. 'Vannak-e rokonai az uràli nyelvcsalàdnak.' In A vizimadarak népe. Tanulmányok a finnugor rokon népek élete és müveltsége köréből, ed. János Gulya, 69-91. Budapest: Europa Könyvkiadó.

FIÓK, Károly. 1895. Az árják és ugorok érintkezéséről. Budapest.

FIÓK, Károly. 1895, 1896. ‚Östörtenet es kritika.' Századok, IX. füzet: 818-831; X. füzet: 885-901.

Grousset, René. 2008. The Empire of the Steppes. A History of Central Asia. New Brunswick: Rutgers University Press.

HAUSSIG, Hans Wilhelm. 1953. 'Theophylakt's Excurs über die skythischen Völker.' Byzantion XXII1: 275-462.

MARÁCZ, László. 2009. 'A hunok a nyugati tudatban: kepek, közhelyek, civilizáció.' In A hunok öröksege, eds. Marácz László és Obrusánszky, Borbála. 97-213. Budapest: Hun-idea.

MARÁCZ, László. 2010. 'Gábor Bálint de Szentkatolna (1844-1913) and the Study of Kabardian.' In Exploring the Caucasus in the 21st Century, eds. Françoise Companjen, László Marácz, and Lia Versteegh, 27-46. Amsterdam: Pallas Publication.

MARÁCZ, László, Borbála OBRUSÁNSZKY, eds. 2009. A hunok öröksége. Budapest: Hun-Idea.

MARÁCZ, László, Borbála OBRUSÁNSZKY, eds. 2010. A szkita népek hitvilága. Közepázsiától a Kárpát-medencéig. Budapest: Hun-idea.

NAGY, Géza. 1909. A skythák. Székfoglaló értekezés 1905. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia.

POKORNY, Julius. 1936. 'Substrattheorie und Urheimat der Indogermanen.' Mitteilungen der Wiener Anthropologischen Gesellschaft 66: 69-91 (reprinted in 1968 in Die Urheimat der Indogermanen, ed. Anton Scherer, 176-213.Darmstadt).

RAMSTEDT, Gustaf John. 1960. Einführung in die altaische Sprachwissenschaft. Vol I, II. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

RÓNA-TAS, András, and Árpád BERTA. 2011. West Old Turkic: Turkic Loanwords in Hungarian, Part I: Introduction, Lexicon A-K. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

RÓNA-TAS, András, and Árpád BERTA. 2011. West Old Turkic: Turkic Loanwords in Hungarian, Part II: Lexicon L-Z, Conclusions, Apparatus. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

SZABÉDI, László. 1974. A magyar nyelv őstörténete. A finnugor és az indoeurópai nyelvek közös eredetének bizonyitékai. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

TOLSTOV, Sergej Pavlovich. 1950. Az Ősi Chorezm (Hungarian translation of Po Szledam Drejevnye-Chorezmijszkoj Civilizacii. 1948). Budapest: Hungaria.

TRUBETZKOY. Nikolai Sergejewitsch. 1939. 'Gedanken überdas Indogermanenproblem.' Acta Linguistica 1: 81-89.

VÁMBÉRY, Ármin. 1870. Magyar és török-tatär szóegyezések. Nyelvtudományi Közlemények különnyomat. Pesten.